

اجتماعات عمومی ممکن است با اهداف مختلفی اعم از سیاسی، اجتماعی و مذهبی صورت پذیرد. صرف نظر از اهداف، اصل آزادی اجتماعات و برگزاری راه‌پیمایی‌ها اصلی پذیرفته شده در نظام حقوق بین‌المللی بشر است که به تبع آن و همچنین با عنایت به مبانی دینی که برای این اصل می‌توان یافت، قانون‌گذار اساسی در نظام جمهوری اسلامی ایران نیز آن را در اصل بیست و هفتم قانون اساسی پذیرفته است. در عین حال، این اصل که به معنای امکان‌گرد هم آمدن آزادانه افراد است، از جمله آزادی‌های مطلق به شمار نرفته و در غالب نظام‌های حقوقی دنیا به شروطی همچون حفظ امنیت و نظم عمومی مقید شده است. نظام حقوق ایران نیز از این قاعده مستثنا نیست و آزادی اجتماعات را منوط به عدم اخلال در مبانی اسلام و همچنین غیرمسلحانه بودن کرده است.

بنا بر دیدگاه اسلامی، حق و تکلیف دو مفهوم متلازم و دوروی یک سکه‌اند. «آدمی هم موضوع حقوق است و هم موضوع تکالیف، حق و تکلیف دوروی یک ورق‌اند»^۱. اعمال برخی آزادی‌ها و احقاق حقوق در جامعه اسلامی، نظیر حق رأی، حق دفاع، حق امنیت و حق کار، گاهی جنبه تکلیفی پیدا می‌کند و از نظر احکام خمس در دایره واجبات قرار می‌گیرد و عدم اعمال آن، بدون عذر شرعی، مستوجب پاسخ‌گویی اخروی و عقوبت الهی نیز می‌گردد. آزادی اجتماعات و راه‌پیمایی‌ها نیز بنا بر غایت و هدف آن ممکن است گاهی جنبه واجب عینی یا کفایی به خود بگیرد و اعمال آن برای شهروندان جامعه اسلامی ضرورت داشته باشد؛ زیرا در نگاه دینی، می‌تواند به عنوان ابزار و مجرای برای اعمال فریضه امر به معروف و نهی از منکر در جامعه اسلامی، ایفای مسئولیت همگانی در برابر اجتماع، حفظ نظام اسلامی، تظلم‌خواهی و ابراز آزادانه عقاید دیدگاه‌های آحاد ملت استفاده شود.

به این حق به شکل مصرح در اصل ۲۷ قانون اساسی اشاره شده است، اما نحوه اعمال آن به صورت غیرمنسجم در قوانینی همچون «قانون نحوه فعالیت احزاب و گروه‌های سیاسی» مصوب ۸ آبان ۱۳۹۵ یا «قانون نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران» مصوب ۲۶ تیر ۱۳۶۹ و «قانون به‌کارگیری سلاح توسط مأمورین نیروهای مسلح در موارد ضروری» مصوب ۱۳۷۳ ددی ۱۳۷۳ آمده و هریک به تناسب، به برخی مقررات مربوط به موضوع برگزاری تجمع اشاره کرده است. همچنین در رابطه با موضوع فوق، آیین‌نامه اجرایی ماده ۱۳ «قانون نحوه فعالیت احزاب و گروه‌های سیاسی» مصوب ۲۹ اردیبهشت ۱۳۹۷ و «آیین‌نامه چگونگی تأمین امنیت اجتماعات و راه‌پیمایی‌های قانونی» مصوب ۷ مهر ۱۳۸۱ برخی از زوایای نحوه اعمال این اصل از قانون اساسی را روشن ساخته‌اند.

در این مقاله، به منظور بررسی اصل ۲۷ قانون اساسی ابتدا به بررسی مفاهیم مندرج در این اصل می‌پردازیم و سپس با بررسی نظرات و رویه شورای نگهبان درباره این اصل و قوانین مرتبط با آن، می‌کوشیم تا از این رهگذر، کاستی‌های نظام حقوق داخلی را با عنایت به اهداف و مبانی تصویب چنین اصلی شناسایی کنیم و به منظور بهبود وضع موجود پیشنهادهای اصلاحی ارائه کنیم.

در این بخش دو عنوان اصلی «اجتماعات و راه‌پیمایی‌ها» را، که در اصل ۲۷ قانون اساسی مطرح شده، به‌طور دقیق تعریف و بررسی می‌کنیم و عنوان «حمل سلاح» و «اخلال به مبانی اسلام» را، که به عنوان دو قید محدودیت این آزادی مطرح شده است، مورد توجه قرار می‌دهیم. از آنجاکه مفهوم «اجتماعات» با «راه‌پیمایی‌ها» تفاوت دارد، در ابتدا هرکدام از این واژه‌ها و اقسام آن را بررسی می‌کنیم:

تبیین مفاهیم مندرج در اصل بیست و هفتم